

Течії руху Опору на Сарненщині в роки Другої світової війни

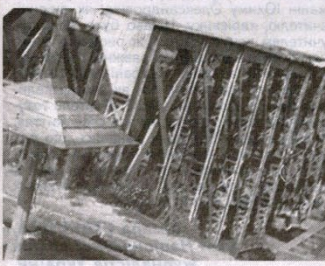
75 років пройшло після закінчення однієї з найжорстокіших і найкривавіших в історії цивілізації воєн. Розглядаючи питання про рух Опору на окупованій фашистами Сарненщині, необхідно врахувати ту обставину, що в ньому паралельно існували три незалежних течії: перша – формування, створені українськими повстанцями, друга – радянські партизани й підпільники і третя – польські партизани. Їх стратегічні й тактичні цілі не тільки не збігалися, але й були відверто ворожими одне до одного. Про ці трагічні роки написано багато, але, на жаль, через історію та художню літературу, нерідко пропагувалася зовсім «інша війна», і коли про діяльність радянських партизанів та українського підпілля зроблено науковцями багато досліджень, то про діяльність польських формувань на Сарненщині відомо не так і багато.

Перші збройні українські формування почали створюватися на Сарненщині ще до вступу німців у Сарни (6 липня 1941 р. – прим. автора). 22 червня 1941 р. Тарас Бульба-Боровець створив УПА «Поліська Січ». Народна армія не підпорядковувалася жодній політичній партії й визнавала

єдину законну владу – Уряд УНР в екзилі. Тарас Бульба-Боровець із групою своїх прихильників роззброїв радянську міліцію в Сарнах і перейняв контроль над містом. Своїм першим наказом, виданим 28 червня 1941 р. у селі Немовичі на Сарненщині, зобов'язав командирів осередків висаджувати в повітря мости та лінії зв'язку, нищити транспортні засоби, збирати докладну інформацію про оборонні споруди більшовиків і негайно передавати особисто йому, не допускав мобілізації українців до Червоної Армії, всюди захоплював владу, вивішував жовто-блакитні прапори. Невеликі повстанські загони влаштували диверсії в тилу Червоної Армії, звільняли з в'язниць репресованих, відбивали в більшовиків транспорт і зброю для власних потреб. Стратегічна мета їхньої діяльності – об'єднати всі українські етнографічні землі в складі Української держави.

Також на Сарненщині створили формування українських партизанів на чолі з відомим членом ОУН (Б) Сергієм Качинським (псевдонім Остат). Основним завданням котрих було створення Української незалежної держави й визволення українських земель від будь-якого окупанта, була то Німеччина, Польща чи Радянський Союз. Фашисти втрачали десятки солдатів, потрапляючи в засідки УПА. У ніч із 23 на 24 червня 1943 р. упівці підірвали залізничну гілку Рівне-Сар-

ни між Немовичами та Малинськом, а також напали на поїзд німецької поліції, що повертався з операції. Загинули приблизно 150 фашистів.

З політичного звіт про становище на терені ВО «Заграва», 1943 р.: «Район Сарни налічує 19 сіл і два міста – Сарни та Клесів. Організаційною сіткою ОУН охоплено весь терен. У селах Немовичі, Доротичі, Сарни і Клесів робота ОУН ведеться підпільно тому, що ці населені пункти заповнені німцями, яких у районі більше 3000 чоловік: в Сарнах стоїть біля 200 німецьких солдатів, 500 – у Клесові, 80 – у Страшеві, по 500 німців охороняють міст на Горині та в селі Рудня, на Дослідній станції розквартировані 60 німецьких солдатів. Населення Клесова зі страху перед німцями вибралося в ліс. Немовичі, Доротичі і Сарни дають німцям зернопоставку і людей до робіт».

Радянська влада з кінця травня 1942 р. вирішила зробити ставку на силу в питанні знищення українського підпілля, усвідомлюючи, що оунівська пропаганда з більшою довірою сприймається місцевими жителями. З початку червня 1942 р. на Поліссі і Волині починають передислоковувати найбільш боєздатні з'єднання зі східної України та Білорусі. Радянські партизани застосовують нову тактику – намагаються заволодіти великими лісовими масивами, створити власні аеродроми, бази, склади, мобілізують до своїх загонів місцеве чоловіче на-

селення. Червоні партизани шукають продовольство, сіють терор, грабують і розстрілюють населення, змушують молодь йти за ними. Німці повністю втратили контроль над цими районами. Жителі міста Сарни вступали до радянських партизанських загонів, які діяли на території району. Це були з'єднання С.А. Ковпака, О.М. Сабурова, В.А. Бегми, А.П. Бринського.

З літа 1942 р. у Сарненському районі почав діяти загін спецпризначення «Переможець» під командуванням Д.М. Медведєва, метою якого був збір розвідувальних даних. Окрім розвідки, з ростом чисельності загону, партизани почали займатися диверсіями на залізниці, знищенням гітлерівських керівників. До складу загону входило чимало жителів сіл Селище, Вири, Чабель, Ясногірка. Наприкінці 1942 р. неподалік від станції Сарни підірвана група заго-

ну Д.М. Медведєва пустила під укіс поїзд, що віз гітлерівських офіцерів із Сталінграду на відпочинок. Багато фашистів загинуло.

На станції Сарни в тяжких умовах, що склалися внаслідок гітлерівської окупації, в 1942 р. почала активно діяти підпільна група, яку очолює М. Фідаров. У грудні 1942 р., коли через Сарненську залізницю найбільше відправляли вантажів на схід, з'єднання С. Ковпака отримало наказ про виведення з ладу залізничного вузла. Командування розробило операцію під назвою «Сарненський

хрест». П'ять диверсійних груп вивели з ладу одночасно п'ять мостів, що прилягають до станції Сарни. Внаслідок цієї операції рух поїздів припинився на 15 діб. Між радянськими й українськими партизанами в 1943 р. відбувалися запеклі бої навколо Сарн.

Після початку Другої світової війни місцеве польське населення, не чекаючи нічної допомоги, почало гуртуватися навколо національних ідей. Уже в 1943 р. створили самостійний Сарненський інспекторат Армії Крайової (криптонім «Став»), що охоплює Сарненський повіт і тактично підлягав штабу в Ковелі, комендант – В. Ридзевський (пс. Кобус). Основне завдання діяльності: боротьба за відновлення державної незалежності шляхом організації дій самооборони

й підготовки підпільної армії. Але вже згодом вся конспіраційна сітка направила свою діяльність на створення і керівництво базами самооборони під замаскованою назвою «Волинська самооборона» в районах із переважачим польським населенням для захисту від нападів загонів УПА.

Польська самооборона складалася з двох елементів. По-перше, утворювали міцні укріплення (оборонні пункти або бази), які об'єднували декілька сіл з польським населенням. По-друге, утворювали партизанські загони, які вели оборону цих укріплень. На території Сарненщини в районі бази самооборони с. Рудня діяв партизанський загін АК під керівництвом Владислава Коханського (пс. Бомба, Вуек), особовий склад – 500 осіб, і партизанський

загін «Стремено», керівник – пор. Зе-нон Бляховський (пс. Стремено), особовий склад – 100 осіб.

Польські бази самооборони співпрацювали як з радянськими партизанами, так і з гітлерівською адміністрацією. Стосунки між поляками й радянськими партизанами були непростими. В одній місцевості вони склалися добре: польське населення постачало більшовикам продовольство, надавало потрібну інформацію. В іншій – відбувалися збройні сутички. Наприклад, на території Сарненщини такі сутички відбулися 27 квітня 1943 р. у с. Замрочене, 3 травня 1943 р. – у с. Чайків, 16 травня 1943 р. – у с. Стахівка. У свою чергу фашисти підтримували поляків тільки в тій місцевості, звідки вивозили збіжжя (колонія Гали біля Сарн). Траплялися також випадки, що німці відбирали в поляків зброю, а керівників баз заарештовували.

Але варто зазначити, що польський рух Опору на західноукраїнських землях не був цілісною організацією. Крім діяльності розгалуженої конспіративної сітки Армії Крайової і створених нею польських баз самооборони та партизанських загонів, окремо гітлерівці набирали польську поліцію. Поляки під впливом зростаючої небезпеки з боку українських партизанів йшли на службу до німців. Сьогодні, яке допускала польська поліція, оберталося страшними трагедіями для українського населення. Так, поляки, які служили в Сарненській поліції, перебіли багато місцевого на-

селення, вважаючи його більшовцями.

Окремо в кінці 1942 р. радянське керівництво створило «польські за формою і більшовицькі за змістом» польські партизанські загони в складі партизанських з'єднань О. Сабурова, С. Ковпака, А. Бринського, В. Бегми. Було наказано командирам радянських партизанських формувань надавати полякам усіяку допомогу в організації загонів і постачанні їх зброєю і амуніцією. Тим самим поклали початок створення прорадянського польського партизанського руху та процесу перетворення невеликих загонів, що складаються з поляків. Перший відділ польських прорадянських партизанів у складі кількох груп почав діяти весною 1942 р. в районі сіл Велюнь і Озера, розташованих на північ від Сарн, під керівництвом Р. Сатановського. Партизанський загін імені Ванди Василевської, створений С. Богульським, діяв біля села Рафалівка.

Польський партизанський загін «Смерть фашизму» на чолі з старшим лейтенантом С. Санковим створили наприкінці червня 1943 р. у Степани. Польські прорадянські загони вели боротьбу з упівцями в трикутнику Сарни-Рафалівка-Дубровиця. Також проводили диверсії на залізниці Сарни-Коростень і здійснювали напади на військові ешелони.

Вікторія ДАШКО, директорка Сарненського історико-етнографічного музею.

Вікторія ДАШКО, директорка Сарненського історико-етнографічного музею.